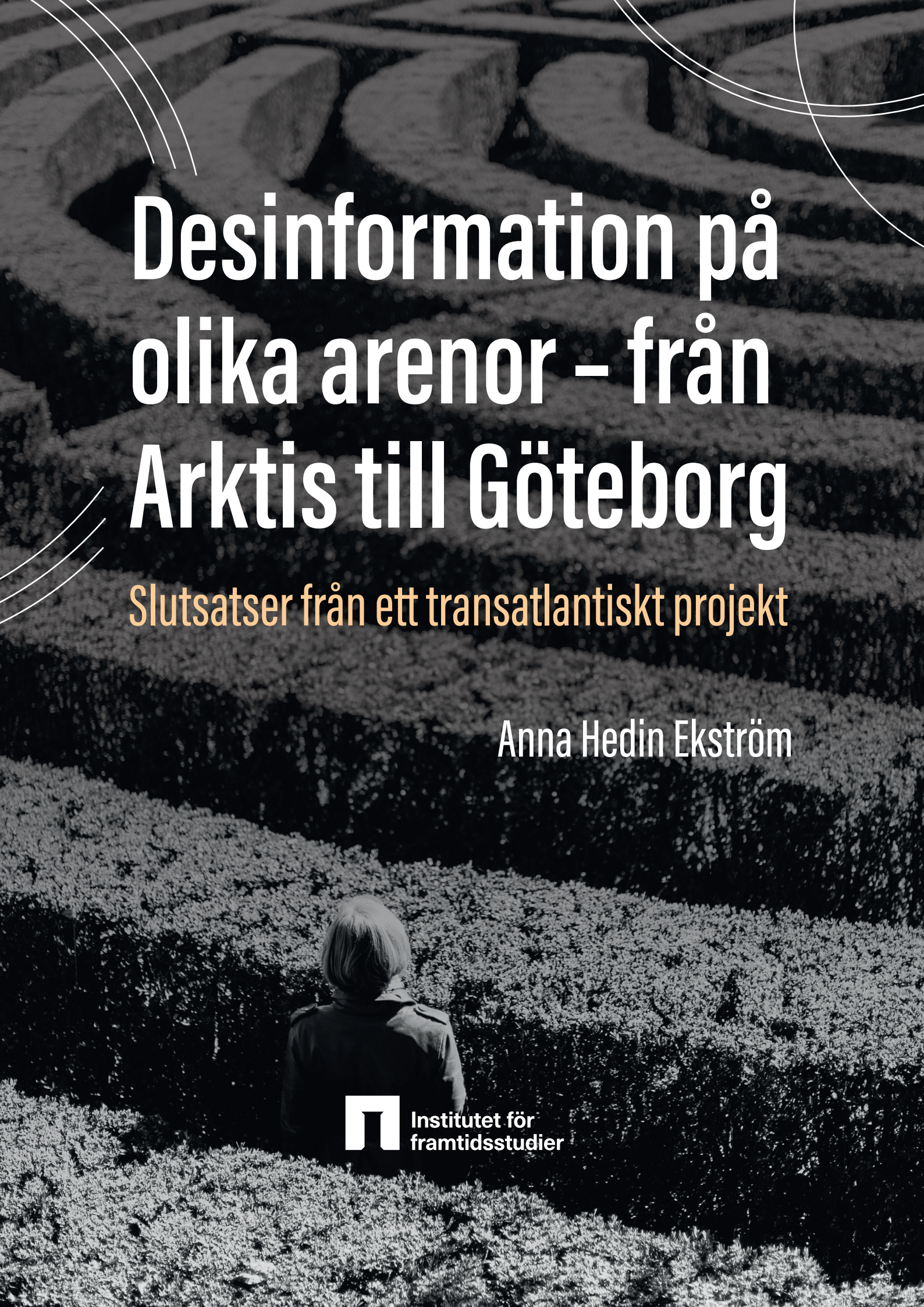

Desinformation på olika arenor – från Arktis till Göteborg

Slutsatser från ett transatlantiskt projekt

Anna Hedin Ekström

Institutet för
framtidssudier

Desinformation på olika arenor – från Arktis till
Göteborg. Slutsatser från ett transatlantiskt projekt

Anna Hedin Ekström

Denna rapport har skrivits på uppdrag av Myndigheten för psykologiskt försvar och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

Institutet för framtidsstudier är en självständig forskningsstiftelse finansierad genom bidrag från statsbudgeten och via externa forskningsanslag. Institutet bedriver tvärvetenskaplig forskning kring framtidsfrågor och verkar för en offentlig framtidsdebatt genom bland annat publikationer, seminarier och konferenser.

© Författaren och Institutet för framtidsstudier 2025

Omslag: Tove Salomonsson

Omslagsfoto: Maksym Kaharlytskyi/Unsplash

Distributör: Institutet för framtidsstudier

Innehåll

Innehåll	3
Förord	4
Bakgrund	5
I. Desinformation i Arktis	7
Resultat	7
Urfolkens utsatthet	7
Språkbarriärer	8
Påverkan på journalister och forskare i Arktis	8
Slutsatser	8
II. Vad tycker svenskar om klimatförändringar?	9
Resultat	9
Klimatoro	9
Hoppfull framtidstro	10
Slutsatser	10
III. LVU-kampanjen ur ett lokalt perspektiv	12
Resultat	13
Utmaningar	13
Åtgärder	14
Slutsatser	16
Identifiera och nå målgruppen	16
Bredda och fördjupa kompetensen	17
Koordinera och samverka	18
Säkra organisatorisk uthållighet med trygga medarbetare	19
Referenslitteratur	19
Projektets slutsatser	21
Resiliens byggs med tillit	21
Oro, marginalisering och hot	23
Rekommendationer	24
Bilaga 1: Metodologiska överväganden och begränsningar	26

Förord

Projektet, *Att minska allmänhetens sårbarhet för felaktig information om forskning*, är ett samarbete mellan forskare från Institutet för framtidsstudier i Sverige och Harvard T.H. Chan School for Public Health i USA. Projektet har realiserats tack vare stöd av Nato Science for Peace and Security Programme (SPS) och med finansiering från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Myndigheten för Psykologiskt Försvar (MPF). Det har bedrivits från februari 2022 till juni 2025 med målet att förbättra samhällsaktörers kapacitet att identifiera och adressera mis- och desinformation, och att reducera befolkningars sårbarhet för desamma i Natos medlems- och partnerländer.

Det svenska teamet har letts av Anna Hedin Ekström (PI) vid Institutet för framtidsstudier. Det amerikanska teamet, liksom projektet som helhet, har letts av Elena Savoia (PI) vid Harvard T.H Chan School of Public Health. Projektet har även omfattat deltagare från Kanada, Italien, Portugal, Nordmakedonien och Storbritannien.

Bakgrund

Mis- och desinformation kan ta sig många uttryck och rikta in sig på en eller flera målgrupper åt gången. Misinformation innebär att felaktiga narrativ sprids utan att det finns en illvillig avsikt, medan desinformation har en tydlig avsikt att vilseleda. De frodas i komplexa informationsmiljöer där människor försöker hitta förklaringar till förvirrande och motsägelsefull information i ett visst ämne, eller ämnen där det inte finns någon tillgänglig information. Fenomenet har funnits under lång tid och har på senare tid förekommit på områden som lagstiftning, vacciner, klimatförändringar och urbefolkningars rättigheter. Vilseledande narrativ riskerar att undergräva förtroendet för myndigheter och andra samhällsaktörer, det polariserar samhällen och påverkar förtroendet för vetenskap och institutioner. Oavsett avsändare, metod eller mottagare är det svårt för det demokratiska samhällets institutioner att uppfatta att missvisande narrativ sprids, och att avgöra vilken information och typ av kommunikation som bör användas för att korrigera felaktigheter i respektive fall.

I det här projektets inledande fas genomfördes en översikt av aktuella trender i användningen av metoder och teknologier för att hantera mis- och desinformation. Det amerikansk-svenska teamet träffade yrkesverksamma och forskare inom flera områden (klimatförändringar, krishantering vid storskaliga katastrofer, socialt arbete och artificiell intelligens) för att fastställa vilka områden som borde prioriteras i projektet. Vacciner och klimatfrågor var två av de frågor som projektet tidigt såg var gemensamma för många av projektets deltagande länder. Från svenskt håll lyftes exemplet LVU-kampanjen, vilket i början inte upplevdes så relevant för många av de deltagande länderna. LVU-kampanjen har dock under projektets gång rönt stort intresse i samband med flera av de aktiviteter som har genomförts, och har varit föremål för en kortare studie som har gjorts i samverkan med Göteborgs stad. Ytterligare en fråga som aktualiserades mot slutet av projekttiden var desinformation i Arktis, dels i samband med klimatfrågan, dels med frågan om säkerhetspolitik.

Den föreliggande rapporten fokuserar på tre av de delprojekt som den svenska delen av projektet främst har arbetat med: en workshop om desinformation i Arktis, en enkätundersökning om uppfattningen om klimatförändringar och pålitliga källor för information och kunskap om sådana, samt en studie av lärdomar från LVU-kampanjen i Göteborgs stad. Den här rapporten syftar till att sammanfatta projektets viktigaste slutsatser och vänder sig till beslutsfattare och kommunikatörer på lokal, regional och nationell nivå. Du kan läsa den

utifrån de delar som är mest relevanta för din egen verksamhet, eller använda rekommendationerna som en övergripande vägledning för hur man kan arbeta strategiskt mot desinformation i olika typer av händelser.

I. Desinformation i Arktis

Under en explorativ workshop i maj 2025 samlades forskare, journalister och beslutsfattare för att dela kunskap om de utmaningar med desinformation som är aktuella i Arktis. Deltagarna kom från Sverige, USA, Kanada, Storbritannien, Norge och Danmark. Workshopen samarrangerades med FOJO-institutet vid Linnéuniversitetet.

Presentationerna, inläggen och samtalen rörde sig kring utmaningarna i att undersöka desinformation såväl i Arktis som om Arktis, men också kring möjligheter till tvärvetenskapligt samarbete över nationsgränser. Utöver de generella utmaningar som desinformation innebär, bör tre aspekter kopplade till de specifika utmaningarna i Arktis belysas särskilt: urfolkens erfarenhet av utsatthet, språkbarriärer, och den påverkan som de som undersöker desinformation i Arktis utsätts för.

Resultat

Urfolkens utsatthet

Den förändrade geopolitiken och klimatförändringarna är båda frågor som har lett till att desinformation i Arktis har fått ökad uppmärksamhet. Desinformation på denna plats kan förstärka sårbarheter, skapa splittring inom och mellan urfolksgrupper, underminera tilliten till institutioner, och försvåra politisk organisering.

Urfolkens utsatthet i Arktis kan förstås som en sammanvävd problematik där ekologiska, politiska och kulturella dimensioner samverkar. Samer i Sverige och Norge, kalaalliter i Danmark/Grönland och inuiter, First Nations och métiser i Kanada åtnjuter olika grader av rättigheter och lider olika grader av utsatthet. Narrativ som vill misstänkliggöra urfolks rättsprocesser och institutioner, och narrativ om att urfolk vill tillskansa sig resurser sprids i olika kanaler. Arktis är också föremål för stormaktspolitik och det finns länder som sprider desinformation i syfte att försvaga andra länders inflytande över området. När det handlar om urfolkens erfarenhet av upplevda orättvisor finns erfarenheter i Sverige, Kanada, Danmark och Norge som bör tas under övervägande vid såväl fortsatta studier som vid upprättandet av potentiella strategier för att möta informationspåverkan och skapa motståndskraft mot polariserande budskap.

Språkbarriärer

Frågan om språk är en viktig faktor när det gäller desinformation i Arktis. Algoritmer på sociala medier marginaliserar ofta urfolksperspektiv, särskilt när de kommuniceras på minoritetsspråk som samiska, grönländska eller inuktitut, till skillnad från inlägg som publiceras på språk med en stor användarbas. Minoritetsspråken får mindre räckvidd och synlighet vilket riskerar att dessa perspektiv marginaliseras i det offentliga samtalet. Språkbarriärer gör också att urfolksröster riskerar att missförstås eller översättas fel, vilket i sin tur öppnar upp för manipulation och feltolkningar.

Det är få journalister eller forskare utanför Grönland som talar grönländska (kalaallisut). Den största diasporan finns i Danmark, men det finns även en mindre grupp i Kanada och i USA (Alaska). Bristen på språklig och kulturell kompetens riskerar att skapa brister i förtroende, och minska möjligheten att genomföra projekt och utveckla strategier för en gemensam förståelse av påverkan. Dessa risker kan dock hanteras genom att skapa en närvaro i området, öka den kulturella kompetensen, och anta en ödmjuk inlyssnande inställning med en transparent agenda.

Påverkan på journalister och forskare i Arktis

Flera av de som deltog under workshopen hade arbetat under många år i Arktis och/eller med frågor som rör bland annat klimatförändringar i området. Frågan har länge varit polariserad och påverkan kommer från olika håll, både från utomstående aktörer med intresse i regionen och från invånarna. Detta ställer höga krav på förmågan att identifiera påverkan och att undvika att bli ett informationsverktyg för aktörer med egen agenda.

Slutsatser

Deltagarna i workshopen identifierade flera olika aktiviteter för att fördjupa kunskapen om desinformation i och om Arktis. Det handlade dels om att öka kunskapen om de narrativ som sprids, vilka aktörer som sprider dem och hur de sprids, dels om att öka motståndskraften mot mis- och desinformation. Utifrån syftet med samarbetet mellan IFFS och Harvard om att stärka motståndskraften mot mis- och desinformation betonas behovet av att öka förmågan att identifiera desinformation i Arktis, skapa förståelse för urfolkens sårbarhet för att exponeras för desinformation och att stärka deras motståndskraft mot densamma, bland annat genom att identifiera strategier för kommunikation för att skapa tillit till samhällsinstitutioner och vetenskap.

II. Vad tycker svenskar om klimatförändringar?

Det har länge förekommit mis- och desinformation på området klimatförändringar, och det är också en anledning till varför detta område valdes till projektet. Här låg fokus på att förstå hur människor uppfattar information om klimatförändringar, och på en jämförelse mellan befolkningen i Sverige respektive USA. En enkät utformades som omfattade frågor rörande uppfattningen om klimatförändringar, vad som orsakar dem, pålitliga källor och om det går att motverka klimatförändringar.

Enkäten innehöll frågor som rör uppfattningen om klimatförändringar: om man tror att de sker, vilka orsakerna är, vad respondenterna oroar sig för och om de har erfarenhet av klimatrelaterade händelser. Enkäten omfattade också frågor om vilka källor till kunskap man förlitar sig på i frågor om klimat, och om vad man är villig att göra för att minska sin klimatpåverkan.

De preliminära resultat som presenteras i denna rapport baseras på en enkät som skickades ut till 1000 personer i Sverige respektive USA under mars 2025.¹ Här rapporteras endast svaren från Sverige. Analysen är genomförd i samarbete med Kris Szczepaniak och Simon Piatek, New Imagination Lab i Storbritannien.

Resultat

En faktoranalys av de svenska resultaten från enkäten visar på två typer av sätt att närma sig klimatförändringar på två sätt. Båda grupperna känner oro, men medan den ena gruppen ser faror och katastrofer, och upplever klimatångest, präglas den andra gruppen av en tro på förändring, motivation och hopp.

Klimatoro

Gruppen med stark klimatoro upplever klimatförändringar som något större än bara förändringar i väder. Oron kan handla om hur extremväder som stormar, bränder och översvämningar kan skada ekonomin. Det kan också handla om att klimatet kan driva stora folkförflyttningar och leda till samhällskriser. De ser också en risk att naturen förändras snabbt och med det en risk för att arter dör

¹ Se bilaga 1 för information om metodologiska begränsningar.

ut. De upplever också en oro för att deras egna liv, eller deras familjs och vänner liv, kan påverkas negativt. De som upplever störst klimatoro är i större utsträckning kvinnor som uppger att de har mycket liberala värderingar och tror starkt på att människan orsakar klimatförändringar. Ytterligare något som kännetecknar de med klimatoro är att de litar på den information som de får om klimatet, till exempel från forskare eller lokala och statliga myndigheter.

Oron hos gruppen med klimatoro påverkas av att de själva eller någon närstående har upplevt extremt väder, som en storm eller torka. De ser hur klimatet påverkar vardagliga saker som mat, vatten och hälsa. Motstridig information påverkar också graden av oro, då det kan skapa ännu mer osäkerhet.

De som känner klimatoro vill lära sig mer om klimatförändringarnas orsaker, förstå tekniska lösningar som kan minska utsläpp, vara förberedda på klimatförändringarnas konsekvenser och skydda sin familj. Det innebär att det hos denna grupp trots oron finns en vilja att agera för att begränsa riskerna med klimatförändringar för egen del, men inte framför allt för att minska sina egna utsläpp.

Hoppfull framtidstro

Den andra gruppen ser också klimatförändringarna som ett problem, men de reagerar på den genom att känna hopp. De är oroade, men de tror samtidigt att det går att göra något för att ändra utvecklingen. De är ofta engagerade, lösningsinriktade och vill vara en del av förändringen.

Kännetecknande för den här gruppen är att de tror att klimatförändringar orsakas av människor och de känner ett ansvar för såväl egna som samhälleliga insatser. De tror att deras egna handlingar spelar roll, till exempel spara el eller äta hållbart. De har också en tillit till att politiska åtgärder fungerar och de har intresse av att engagera sig i lokala initiativ, föreningar eller projekt.

Slutsatser

Att inte lita på någon alls som informationskälla hänger ihop med ett mycket mindre hoppfullt och passivt förhållningssätt till klimatförändringar. Svenskar tycks dock hysa stort förtroende för expertkunskap och söker aktivt efter detaljerad information. Detta kan motverka risken för desinformation, då man tycker sig få korrekt information från vad man uppfattar vara korrekta källor och därmed inte söker sig till alternativa källor som kan tillhandahålla

missvisande narrativ. Det ger också vetenskapssamhället en stor möjlighet att förmedla information, information som också kan skapa en vilja att agera för att skapa förändring. Forskare och utbildare kan se det som en möjlighet att förvalta allmänhetens förtroende och tillhandahålla tydlig och transparent data.

III. LVU-kampanjen ur ett lokalt perspektiv

En omfattande desinformationskampanj rörande svensk socialtjänst, tog sin början i ett område i nordöstra Göteborg i Sverige 2021. Påverkanskampanjen växte till en nationell kris och blev en av de största Sverige någonsin utsatts för. Den kom att kallas ”LVU-kampanjen” eftersom den till stor del handlade om Lagen om vård av unga (LVU).

Desinformationen spreds fort och fick fäste både på lokal, nationell och internationell nivå. Den skapade rykten om att svenska myndigheter kidnappar barn, säljer dem till nätverk och särskilt riktar in sig på familjer med muslimsk bakgrund. LVU-kampanjen fick störst genomslag i socioekonomiskt svagare områden i Sverige där tilliten till samhällsinstitutioner redan var låg, oron befintlig och okunskapen mer utbredd. Desinformationen riktades i första hand mot svensk socialtjänst, men fick följdverkningar även på andra verksamheter. För att nå ut med information till olika målgrupper och korrigera de felaktiga narrativ som cirkulerade, krävdes nya typer av åtgärder från många olika samhällsaktörer. Desinformationskampanjen blottlade flera utmaningar i att kommunicera och föra en dialog under en kris.

LVU-kampanjen har beskrivits och analyserats ur ett nationellt perspektiv av bland andra Ranstorp och Ahlerup, men få studier har ägnats det lokala perspektivet, vare sig utifrån hur lokala verksamheter eller medarbetare påverkades eller vilka åtgärder som vidtogs.

I den här rapporten redogörs en erfarenhetsberättelse av vilka utmaningar som identifierades under LVU-kampanjen, vilka åtgärder som genomfördes och lärdomar som drogs under och efter kampanjen. Erfarenhetsberättelsen bygger på dokumentanalys och en genomgång av medierapportering kring kampanjen, och är genomförd i samarbete med Catharina Lindstedt som arbetade på Stadsledningskontoret i Göteborgs stad under det att kampanjen pågick.

Resultat

Utmaningar

Invånare undvek att ta kontakt med socialtjänst och andra samhällsfunktioner

LVU-kampanjen utnyttjade en redan etablerad brist på tillit till samhällsfunktioner och en av följderna av den blev att flera av de som påverkades av kampanjen inte sökte hjälp när de hade behov av det av rädsla för att deras barn skulle tas ifrån dem. Det kunde handla om att våldsutsatta kvinnor inte sökte hjälp, att familjer undvek kontakt med vården för att de hade fått uppfattningen att det fanns en risk att de då kunde bli anmälda till socialtjänsten, och skolor undvek att göra så kallade orosanmälningar eftersom personalen befarade att det skulle innebära att familjer snabbt lämnade landet.

SOM-undersökningen som genomförs av Göteborgs universitet visade för 2023 att misstänksamheten mot socialtjänsten ökade i flera av Göteborgs socioekonomiskt svagare områden under kampanjens mest intensiva period, och att en betydande andel av de boende instämde i påståendet att barn omhändertas på för vaga grunder. Instämmandet i detta påstående var som högst i just de områden där förtroendet för myndigheter generellt är svagt, främst i Norra Angered, Bergsjön och Västra Biskopsgården.

Medarbetare utsattes för otillåten påverkan

LVU-kampanjen fick betydande konsekvenser för den psykosociala arbetsmiljön för medarbetarna i Göteborgs Stad, särskilt inom de verksamheter som hanterar LVU i de socioekonomiskt svagare områdena. Medarbetarna befann sig i en pressad situation där bristande tillit från delar av befolkningen kombinerades med en ökad oro för att utsättas för hot, misstänkliggörande eller andra former av otillåten påverkan. I samband med att kampanjen intensifierades under 2021–2022 utsattes personalen också för en mångfald former av otillåten påverkan, såsom hot, trakasserier, offentlig uthängning och misstänkliggöranden. Det genomfördes vidare återkommande demonstrationer mot socialtjänsten i nordöstra Göteborg, både utanför socialtjänstens kontor och i centrala delar av staden. Stadens medarbetarenkät indikerade att medarbetare undvikit att fatta beslut på grund av rädsla för repressalier.

Flera socialsekreterare valde att sluta sin anställning, samtidigt den negativa uppmärksamheten i media, tillsammans med utsatthet, avskräckte både

nyutexaminerade och erfarna socionomer från att söka sig till socialtjänsten i utsatta områden i Göteborg.

Åtgärder

Intern koordinering och kommunikation

Göteborgs Stad skapade tidigt en arbetsgrupp där representanter för olika delar av staden ingick. Stabs-och kommunikationschefer från de fyra socialförvaltningarna ingick med uppdraget att ta fram en kommunikationsplan för hur staden skulle sprida korrekt information om socialtjänsten för att bemöta den desinformation som spreds i sociala medier.

Förvaltningen för demokrati och medborgarservice fick ett särskilt uppdrag att stötta och stödja socialförvaltningarna i deras arbete med att bemöta den desinformation som riktades mot socialtjänstens verksamhet. Uppdraget omfattade rådgivning, metodstöd och samordning av kommunikationsinsatser och var ett första steg mot en mer samlad hantering av informationspåverkan inom staden.

För att ytterligare stärka organisationens uthållighet skapades en struktur för intern samverkan, där stadsledningskontoret tog en koordinerande roll. Flera förvaltningar arbetade tillsammans för att skapa en gemensam lägesbild och att utveckla strategier för att möta påverkan. Stadsledningskontoret tog ansvar för omvärldsbevakning kopplat till informationspåverkan, och kunde förmedla relevant, verifierad och aktuell information till berörda förvaltningar inom staden. Informationen handlade bland annat om att öka kunskapen för att alla medarbetare skulle känna sig trygga i organisationens uppdrag.

Extern dialog genom fysiska möten

Det blev tidigt tydligt att det redan fanns mycket information för både medarbetare och invånare. Den största utmaningen låg inte i bristen på informationsmaterial, på svenska och andra språk, utmaningen grundade sig i den låga tilltron till myndigheter, utövning och lagstiftning. Det krävde att staden inte enbart informerade, men också ägnade sig åt dialog och relationsskapande aktiviteter. Göteborgs stad initierade därför dialoger med samfund, föreningar och andra aktörer inom civilsamhället. Informationsspridning genomfördes också på vuxengymnasier och vid samhällsorientering för nyanlända föräldrar. Fysiska möten i lokala sammanhang prioriterades. Dessa möten möjliggjorde ett ömsesidigt kunskapsutbyte, där Göteborgs Stad inte enbart informerade utan också lyssnade in invånarnas upplevelser och behov. I detta arbete lyftes

också kulturkompetens fram som avgörande, inte minst i syfte att minska risken för missförstånd och känslor av exkludering.

Inom socialtjänsten i Nordost förlängdes mötestider vid nybesök för att skapa utrymme för att informera om lagstiftning, rättigheter och tillgängligt stöd, och på socialförvaltningen på Hisingen prioriterades dialog och utåtriktat arbete.

Förskoleförvaltningen arbetade bland annat med att använda samhällsvägledare för att informera om lagkravet på förskola för fler barn och för att öka förståelsen för förskolans uppdrag. Ett exempel på en mer långsiktig, tillitsbyggande insats var de utökade hembesöken till förstagångsföräldrar, där socionomer och BVC-sköterskor samverkade i mötet med familjer. Staden öppnade upp för dialog under öppna förskolans öppettider där föräldrar kunde ställa frågor till bland annat rektor, personal och så kallade invånarguider både för att öka tilliten och för att öka kunskapen om socialtjänsten och förskolan.

Användningen av invånarguider visade sig vara betydelsefull åtgärd för att öka utrymmet för extern dialog. Behovet av att öka tilliten och skapa en närmare dialog med invånarna gjorde att Göteborgs Stad vidareutvecklade en metod som innebär att personer från lokalsamhället anställs för att fungera som broar mellan invånare och stadens verksamheter. Metoden är sprungen ur konceptet med demokratiambassadörer som fanns i Biskopsgården i Göteborg inför valen 2014 och 2018. Invånarguiderna arbetar relationsskapande, informations-spridande och lyssnande – särskilt i de delar av staden där tilliten till myndigheter är lågt. Metoden har även inkluderat konsultationer och samtal där guiderna fungerar som tolkar och kan förklara utifrån de behov som finns. I samband med LVU-kampanjen tog man hjälp av guiderna i dialoger med föreningar, religiösa samfund, invånare och aktörer i civilsamhället för att bemöta den desinformation som cirkulerade och samtidigt stärka invånarnas tillgång till korrekt information.

Tryggare medarbetare

När hot och trakasserier mot socialtjänstens personal ökade som en direkt följd av LVU-kampanjen, intensifierade Göteborgs stad arbetet med att hantera otillåten påverkan genom särskilt riktade åtgärder för att stärka medarbetarnas trygghet och motståndskraft.

Det handlade bland annat om ett ökat behov av att anpassa rutiner för att skydda personalens arbetsmiljö och säkerhet. I Nordost valde socialförvaltningen att tillfälligt stänga verksamheter på fredagar, i syfte att minska exponeringen för demonstrationsyttringar och hotfulla situationer i anslutning till helger då risken för upptrappning bedömdes vara högre. Flera verksamheter i

Göteborg tvingades införa begränsningar för fysiska besök och omfördela resurser till säkerhetsarbete, vilket försämrade både arbetsmiljö och allmänhetens tillgänglighet till samhällsservice.

Chefer fick i flera fall prioritera kriskommunikation och incidenthantering, snarare än verksamhetsutveckling och stöd till medarbetare. Utöver dessa åtgärder krävdes också ökat stöd till medarbetarna, exempelvis genom extra handledning, skyddade ingångar och ökad samverkan med säkerhetsfunktioner.

Socialförvaltningarna tog fram och implementerade hot- och våldsplaner som vägledning för hur verksamheterna ska agera vid incidenter av hot, våld eller annan otillåten påverkan. Utöver detta utvecklades särskilt utbildningsmaterial anpassat för arbetsplatsträffar (APT), för att stärka kunskapen om socialtjänstens uppdrag och skapa förutsättningar för reflektion och dialog i arbetsgruppen. Flera av dessa insatser genomfördes i nära samverkan med Polismyndigheten och Brå.

På organisatorisk nivå inrättade flera socialförvaltningar säkerhetsgrupper med uppdrag att agera stödjande vid incidenter av otillåten påverkan. I förvaltningar med särskilt hög risk etablerades även kompetensteam med uppdrag att både förebygga och hantera påverkan av olika slag.

I samverkan med Myndigheten för psykologiskt försvar genomfördes också kunskapshöjande aktiviteter med fokus på att stärka kunskapen om informationspåverkan och andra former av yttre påverkan, för att bygga en långsiktig beredskap inom organisationen.

Slutsatser

Identifiera och nå målgruppen

LVU-kampanjen synliggjorde brister i både räckvidd och förtroende för offentlig kommunikation hos delar av Göteborgs invånare. För att kunna identifiera målgrupperna som tog till sig och spred desinformationen krävdes en förståelse för de narrativ som spreds, hur de spreds och vilken oro som LVU-kampanjen spelade på för att göda spridningen.

Göteborgs Stad upptäckte tidigt att traditionella kommunikationskanaler inte förmådde nå fram till de målgrupper där desinformationen fått fäste. Insatserna behövde istället skapa förtroende och relationer. De behövde också vara anpassade till de språk som talades i målgruppen och etablerade informationsvanor. Det fanns ett behov av att förflytta kommunikationen till de plattformar där målgrupperna redan befann sig, som sociala medier och andra forum.

Den information som redan fanns i Göteborgs Stad om socialtjänsten var omfattande, både i innehåll och i antal språk. Men det räckte inte när det inte fanns en tillit till avsändaren. Här bidrog arbetet med invånarguider och andra dialogskapande aktiviteter till att lyssna in den oro som fanns och att möta människor på de platser där de rörde sig, inte bara på sociala plattformar utan också i skolor, förskolor, på BVC och andra platser i lokalsamhället. Kommunikationen behövde utgå från målgruppens perspektiv, kulturella kontext och tidigare erfarenheter. Särskilt viktigt blir detta i ett sammanhang där vissa grupper saknar tidigare positiva erfarenheter av kontakten med myndigheter, vilket var fallet i flera av Göteborgs utsatta stadsdelar.

Göteborgs Stad valde därför att samverka med lokala aktörer och etablera en intern samverkansmodell mellan de fyra socialförvaltningarna. Denna modell möjliggjorde mer koordinerade, snabbroliga och situationsanpassade kommunikationsinsatser, vilket i sin tur minskade risken för spridning av rykten och felaktiga narrativ. En viktig insikt var att dialoger behöver genomföras i mindre sammanhang snarare än genom storskaliga föreläsningar.

Det låga förtroendet för socialtjänsten som av SOM-institutet observerades i samband med kampanjen samvarierade med låg tillit till andra samhällsinstitutioner som skola och polis, samt med en generell otrygghet i bostadsområdena och en begränsad tillit till grannar. I detta sammanhang fungerade dialogerna inte bara som ett kommunikationsverktyg, utan även som ett medel för social återkoppling, inkludering och för att skapa samhällelig uthållighet.

LVU-kampanjen aktualiserade också behovet av enhetliga och förankrade riktlinjer för hur Göteborgs Stad som organisation kommunicerar i digitala och polariserade miljöer. Dessa riktlinjer behöver vara anpassade till olika verksamheters uppdrag och förankrade i en gemensam förståelse för de hotbilder och narrativ som kan påverka förtroendet för stadens verksamheter.

Bredda och fördjupa kompetensen

LVU-kampanjen synliggjorde med tydlighet hur föränderlig desinformation är. LVU-kampanjen spred felaktiga uppgifter som tolkades på olika sätt beroende på kontext. Komplexiteten ställde krav på att den kommunala organisationen snabbt fördjupade och breddade sin kompetens för att kunna bemöta desinformation.

En av insikterna för Göteborgs Stad var att förmågan att hantera desinformation inte kan reduceras till frågor om extern kommunikation eller faktagranskning. Istället var det avgörande att öka förståelsen för hur kulturella, religiösa och sociala faktorer formar invånares sätt att uppfatta, sprida och reagera på information. Det var särskilt tydligt i kontakten med invånare med erfarenheter av andra rättssystem och svag tillit till svenska myndigheter. För dem fyllde LVU-kampanjen en upplevd brist på information som skapade rädslan för att deras barn skulle omhändertas.

Eftersom konsekvenserna av LVU-kampanjen inte var isolerade till socialtjänsten utan spreds även till andra verksamheter i Göteborgs Stad, var en avgörande organisatorisk lärdom att det fanns ett behov av en samlad och systematiserad kompetenshöjning. Det handlade om kommunikation, men också omvärldsbevakning, religionssociologi, migrationskunskap och media. Särskilt betonades behovet av ökad kunskap om sociala medier som spridningskanaler för desinformation och de utmaningar som finns med att bemöta de narrativ som sprids.

Kompetenshöjningen har lett till ökad trygghet i mötet med invånare och förbättrade förutsättningar för kommunikation, särskilt i situationer där tilliten är låg eller sårbar. Den har också skapat bättre beredskap för att möta framtida former av informationspåverkan, genom att bygga upp strukturer som är både robusta och flexibla.

Koordinera och samverka

Erfarenheterna från LVU-kampanjens påverkan på Göteborgs Stad tydliggjorde vikten av sektorsövergripande koordinering vid hantering av desinformation för budskap, analys och resursfördelning. En gemensam lägesbild var nödvändig för att möjliggöra operativ samverkan mellan förvaltningar. Koordineringen innebar en förmåga att gemensamt identifiera risker, få snabb spridning på samstämmig och verifierbar information, och anpassning av insatser till lokala förutsättningar.

Efter den mest akuta fasen blev det tydligt att det fanns ett behov av att skapa hållbara former för samverkan även framledes. Det innebar inte bara att olika verksamheter involverades, utan också att dialogen med civilsamhället, föreningslivet och lokalt förankrade aktörer formaliserades.

Säkra organisatorisk uthållighet med trygga medarbetare

LVU-kampanjens budskap drabbade en verksamhet som redan innan väckte starka känslor som oro och rädsla hos invånare i Göteborg. Känslor av rädsla och tillitsbrist som funnits sedan tidigare förstärktes, vilket bidrog till en snabbt eskalerande spridning av felaktig information och i vissa fall hot riktade mot tjänstepersoner.

Det fanns också en historik av att medarbetare i Göteborgs Stad utsattes för otillåten påverkan av både klienter och boende i flera av de aktuella områdena. Mot bakgrund av den utsattheten kan medarbetare ha upplevt en otrygghet i sina uppdrag som förstärktes i samband med LVU-kampanjen.

I en medarbetarenkät genomförd i Göteborgs Stad 2024 uppgav 10 procent av de anställda att de ofta avstår från att lyfta missförhållanden eller problem. Detta kan tolkas som ett tecken på en tystnadskultur och en arbetsmiljö präglad av oro och bristande psykologisk trygghet. Konsekvenserna blir särskilt allvarliga när medarbetare drar sig för att uttrycka sig offentligt, rapportera avvikelser eller fatta beslut som upplevs som kontroversiella, något som underminerar både rättssäkerhet och myndigheters funktionalitet.

Genom att koordinera arbetet, skapades en intern transparens och förståelse för varandras verksamheter som bidrog till en ökad förmåga att möta allmänhetens oro. De säkerhetshöjande och trygghetsskapande åtgärderna som genomfördes i olika verksamheter visade också på arbetsgivarens förståelse för medarbetarnas utsatthet under LVU-kampanjen. Det visar på vikten av att kriskommunikation behöver genomföras även internt och mellan de verksamheter som är aktiverade under en kris för att stärka medarbetarna i sina uppdrag.

Referenslitteratur

Dellve, Lotta & Gustaf Kastberg Weichselberger (red.). 2024. "Tystnadskultur? Två studier av Göteborgs Stads organisation", 167. Förvaltningshögskolans Rapporter. Göteborg: Förvaltningshögskolan.

Ekström, Anna. 2021. Finns Det En Tystnadskultur i Göteborgs Stad?"

Göteborg Stad. 2024. "Arbetet mot desinformation. Ett samarbete mellan Socialförvaltningen Hisingen och Demokrati- och medborgarservice."

Göteborgs Stad, 2023. "Göteborgs Stads plan för att motverka tystnadskulturer 2023–2025."

Göteborgs universitet, 2024. "Demokrati och trygghet i Göteborg. SOM-Rapport Nr 2024:31", 2024:31. SOM-institutet.

Ranstorp, Magnus & Linda Ahlerup. 2023. "LVU-kampanjen: Desinformation, konspirationsteorier, och kopplingarna mellan det inhemska och det internationella i relation till informationspåverkan från icke-statliga aktörer." Stockholm: Försvarshögskolan

Projektets slutsatser

Att studera desinformation är på sätt och vis som att fänga en hal tvål. Fokus för påverkanskampanjer är ständigt föränderliga och det utgör en utmaning att förstå skiftena.

De tre aktiviteter som beskrivs i den här rapporten skiljer sig åt, både i termer av ämne och typ av aktivitet. De skiljer sig också åt i tidsförlopp. LVU-kampanjen kan betraktas som en kris med ett snabbt förlopp och i viss mån ett avslut. Åtminstone ett avslut i termer av den akuta fasen som utsatte lokala samhällsaktörer för stor press och satte nationell säkerhet på spel. Desinformation i Arktis och om klimatförändringar kan istället studeras som ”krypande kriser”, det vill säga händelseutvecklingar som på sikt leder till en kris som behöver hanteras, alternativt som ligger och ”pyr” och kan få ett plötsligt förlopp med snabba krav på att omedelbart agera. Även LVU-kampanjen skulle kunna blossa upp igen och kräva åtgärder då alla sår inte är läkta och det fortfarande finns en grogrund för att stimulera missvisande narrativ. Följande avsnitt börjar med en kort genomgång av de tre aktiviteterna som sedan följs av ett resonemang om likheter och skillnader, för att avslutas med ett avsnitt om rekommendationer.

Resiliens byggs med tillit

Workshopen med fokus på Arktis var utforskande till sin karaktär och kan ses som ett första steg att med stöd av erfarna personer inom journalistik, vetenskap och policy skapa en gemensam förståelsegrund för de aktuella utmaningarna i området. För de forskare som har studerat klimatförändringar i Arktis är desinformation inte ett nytt fenomen. Däremot har uppmärksamheten kring Arktis förändrats kraftigt under de senaste åren och narrativen skiftar stort beroende på avsändare och mottagare. Geopolitiska intressen skapar en påverkan på området och dess befolkning, som i stor utsträckning handlar om urfolk i för majoritetssamhället avlägsna landområden. Det innebär flera utmaningar, varav tillgänglighet och brister i förtroende är några av de mest framträdande. Tillgängligheten handlar dels om geografisk tillgänglighet. Stora delar av Arktis består av landområden utan infrastruktur, vilket skapar svårigheter att nå vissa områden. Men det handlar också om bristande språklig och kulturell kompetens, vilket skapar svårigheter för forskare, journalister, offentlig verksamhet och andra att ta del av urbefolkningarnas synpunkter, kunskap och erfarenheter. Samiska (de olika varianterna, som nordsamiska,

lulesamiska och skoltsamiska m.fl.), kalaallisut (Grönland) och inuktitut (modersmål för huvuddelen av Nunaviks inuiter) är språk som vanligen inte talas eller förstås av aktörer utanför urfolken. Det gör det svårt att förstå information, men också nyanser och traditioner i urfolkens historia och nuvarande situation. Den bristande kompetensen är en del i varför det finns ett bristande förtroende som går åt bägge håll. Det historiska förtrycket av samer, kalaaliter och inuiter och majoritetssamhällets misstänksamhet mot urfolk utgör en stor förtroendeklyfta, som skapar en fertil grogrund för desinformation som exploateras av olika aktörer på olika sätt.

LVU-kampanjens påverkan på delar av befolkningen i Göteborgs stad och de lärdomar som kommunen har dragit av den är en annan typ av aktivitet. Den rapporten har sammanställt erfarenheter med stöd av dokumenterade åtgärder som genomfördes under kampanjens inledande och intensiva fas. LVU-kampanjen hade sin början och störst effekt i delar av Göteborgs stad där tilliten till samhällsfunktionerna redan var låg. Påverkanskampanjen tog fasta på en oro som redan fanns, i samhällsgrupper som i viss utsträckning upplevde ett utanförskap, en slags brist på tillgänglighet till samhällsfunktioner. Även här fanns språkliga barriärer. Dock handlade de främst om invånarnas bristande kunskap i svenska. Göteborgs stad hade mycket information upptryckt på en rad olika språk. Vad de däremot inte hade var medborgarnas tillit. Det innebar att de inte kunde nå ut med den information som de ville förmedla. Kommunala företrädare insåg snabbt att de behövde kommunicera på ett annat sätt än tidigare och fokuserade på dialogskapande aktiviteter. De sökte sig dit invånarna fanns och i frågor som invånarna brydde sig om. Det innebar att kommunen behövde förstå vilka frågor som var prioriterade och möta invånarnas oro. En annan effekt av LVU-kampanjen var den direkta påverkan som den fick på anställda i Göteborg stad. I flera av stadens områden har det under flera år funnits en påverkan från lokalsamhället på anställda i olika funktioner i Göteborgs Stad. Denna påverkan intensifierades under LVU-kampanjen vilket ledde till att medarbetare utsattes för hat, trakasserier och hot. Utsattheten skapade påfrestningar på stadens resurser i termer av anställdas mående, verksamheters arbetsmiljö och ledares omprioriteringar då de fick rikta mer fokus på säkerhet än tidigare.

Enkätundersökningen om svenskars uppfattning om klimatet är en del i en större undersökning. Samma frågor har ställts till amerikaner. Enkätundersökningen fokuserar på en fråga, klimatet, och vad de svarande är oroliga för, varifrån de får information som de uppfattar vara trovärdig och vilka åtgärder de anser vara verkningsfulla. En preliminär faktoranalys visar på två huvuddrag

i svaren: de som oroar sig för klimatet oroar sig också för andra saker än väder, och de som oroar sig, men har en hoppfull inställning till möjligheterna till förändring. I övrigt är bägge grupper åtgärdsinriktade, på olika sätt. Gemensamt för grupperna är att om man inte har tilltro till någon källa för kunskap så intar man en mer passiv position, dock finns en tilltro till kunskap och man önskar mer kunskap från experter. Det här skapar en möjlighet att förmedla kunskap för att öka intresset och insatser för klimatet och att stimulera individens egna åtgärder för att stärka de egna åtgärderna mot konsekvenser av klimatförändringar och motståndskraft mot desinformation.

Oro, marginalisering och hot

I likhet med många andra påverkanskampanjer utnyttjar desinformationskampanjer om Arktis, LVU och klimat människors oro. De handlar alla på olika sätt om överlevnad: hur ska urfolk i Arktis kunna finnas kvar i de geopolitiska förändringar som pågår och vilken aktör värnar deras intressen? LVU-kampanjen använde människors oro för att de mest centrala värdena i deras liv skulle tas ifrån dem: deras barn. Att de inte skulle ha något att säga till om i vad som för många var ett land som de inte känner en samhörighet med. I klimatfrågan finns många människor som lever med klimatångest och dystopiska framtidsutsikter som används för missvisande narrativ för att så split i samhällen och skapa konflikt.

Marginaliserade befolkningsgrupper är tydliga mottagare för påverkanskampanjer främst i aktiviteterna om Arktis och LVU-kampanjen. Missvisande narrativ riktas mot människor som redan upplever ett utanförskap och en känsla av att inte vara en del av majoritetssamhället.

Medarbetares utsatthet var en konsekvens som framkom specifikt i erfarenhetsrapporten om LVU-kampanjen, men som projektet inte har fokuserat på i de två andra aktiviteterna. Påverkan på journalister och andra aktörer som arbetar med klimatfrågor i Arktis dök dock upp som en fråga som relaterar till utsatthet, om än inte i termer av konkreta hot och trakasserier. Från andra rapporteringar, främst i media, finns också uppgifter om att journalister och experter som arbetar med klimatfrågor kan bli utsatta för hat och hot av individer med avvikande åsikt. Bedömningen är därför att experters, medarbetares och andra samhällsaktörers utsatthet när de utövar sina yrkesuppgifter bör undersökas närmre.

Rekommendationer

Nedanstående rekommendationer baseras på projektets aktiviteter och riktar sig till verksamheter som vill utveckla beredskap för att hantera mis - och desinformation.

1. Investera i långsiktigt förtroendearbete och lokal närvaro

Målgrupp: Lokal och regional nivå

- Prioritera dialogbaserad kommunikation i vardagliga miljöer (förskolor, vårdcentraler, lokala samfund) – inte enbart kampanjbaserad informations-spridning.
- Anställ och utbilda invånarguider eller kulturtolkare som kan fungera som broar mellan myndigheter och invånare i miljöer med låg tillit.

2. Bygg robusta metoder för strategisk kommunikation vid kriser

Målgrupp: Nationell och regional nivå

- Etablera riktlinjer för hur desinformation bemöts i polariserade digitala miljöer. Dessa bör inkludera språkpolicy, riskanalys och rutiner för snabb samordning.
- Kriskommunikation ska även riktas internt till medarbetare för att minska stress, stärka psykologisk trygghet och motverka otillåten påverkan vid påfrestningar.
- Prioritera kommunikation som lyfter befolkningens möjligheter att påverka (agency) för att undvika passivitet och misstro.

3. Stärk kompetensen om kultur, religion och sociala sammanhang

Målgrupp: Lokal och regional nivå

- Fördjupa utbildningsinsatser om hur sociala normer, historiska orättvisor och rättssystem påverkar människors tillit till institutioner.
- Se till att kommunikatörer och beslutsfattare förstår de narrativa mekanismer som används i desinformation – särskilt hur oro kopplas till identitet, rättigheter och trygghet.

- Förbered verksamheter på att desinformation ofta muteras och förflyttas mellan olika ämnesområden och plattformar.

4. Utveckla språkligt och teknologiskt inkluderande informationsstrategier

Målgrupp: Nationell nivå

- Algoritmerna i sociala medier missgynnar ofta minoritetsspråk. Tekniklösningar som främjar minoritetsspråk bör utvecklas i samarbete med civilsamhälle och techsektorn.
- Språklig inkludering bör inte bara handla om översättning utan också om kontextuell anpassning: vad betyder ”myndighetskontakt” för någon med erfarenhet av repressiva stater?
- Förbättra tillgången till vetenskaplig information i format och språk som är anpassade för marginaliserade grupper.

5. Skydda och stöd experter, medarbetare och samhällsbärare

Målgrupp: Lokal, regional och nationell nivå

- Utveckla nationella ramverk för att hantera otillåten påverkan på offentligtanställda, experter och samhällsbärare.
- Säkerställ att det finns etablerade säkerhets- och stödstrukturer.
- Kommunicera tydligt arbetsgivarens ansvar för medarbetarskydd och psykosocial arbetsmiljö vid kriser.

Bilaga 1: Metodologiska överväganden och begränsningar

Urval och datainsamling

Denna studie baserades på ett bekvämlighetsurval rekryterat via ett webbaserat enkätverktyg. Metoden utgör en icke-sannolikhetsbaserad urvalsstrategi, vilket innebär att deltagarna inte valdes slumpmässigt. Som följd av detta kan urvalet inte betraktas som representativt för den bredare befolkningen, vilket introducerar potentiella urvalsbiaser. Detta påverkar den externa validiteten och begränsar möjligheten att generalisera resultaten till andra populationer (Chen et al., 2021). Resultaten bör därför tolkas med försiktighet och användas med tydlig förståelse för dessa begränsningar. De bör inte ligga till grund för policybeslut utan att först ha verifierats genom mer representativa studier. Författarna fransäger sig ansvar för hur tredje part tolkar, använder eller tillämpar dessa resultat och rekommenderar att beslut baseras på evidens från bredare urval.

Databearbetning och bortfall

Urvalsstorleken reducerades i två steg. Först identifierades och exkluderades avvikande observationer, vilket minskade urvalet från $N = 951$ till $N = 867$. Därefter tillämpades listvis radering (listwise deletion) för att hantera saknade värden, vilket ytterligare reducerade det effektiva urvalet till $N = 522$ för regressionsanalyserna. Trots att det slutliga urvalet är statistiskt tillräckligt för robust analys, bör det beaktas att resultaten kan påverkas om de exkluderade observationerna skiljer sig systematiskt från de inkluderade.

Identifiering av outliers

Outliers identifierades genom en tvåstegsprocess:

1. Snabb ifyllning: För att detektera ovanligt snabba svar log-transformerades svarstiden per fråga (Time to Complete, TTC) för att normalisera distributionen. Observationer klassificerades som "för snabba" om svarstiden låg mer än två standardavvikelser under medelvärdet i minst tre separata frågor.

2. Brister i uppmärksamhet (longstringing): För flervälsfrågor flaggades observationer som visade hög andel identiska svarsalternativ. Gränsen sattes till 70 % identiska svar vid frågor med fem eller färre alternativ, respektive 80 % vid fler än fem alternativ.

En observation klassificerades som outlier om den uppfyllde något av ovanstående kriterier.

Regressionsanalyser

De slutliga regressionsmodellerna utformades med hänsyn till multikollinearitet och residualdiagnostik. Två separata modeller analyserade de latent faktorerna: Faktor 1 – Klimatoro och Faktor 2 – Hopp och motivation.

Faktor 1: Klimatoro

Den parsimoniska OLS-modellen för Faktor 1 förklarar en betydande andel av variansen (justerat $R^2 = 0,534$). Dock uppvisar modellen avvikelse från normalfördelning i residualerna, vilket påvisades genom Jarque-Bera-test ($p < 0,001$) samt visuell granskning av Q-Q-plott. Detta tyder på att modellen inte helt fångar icke-linjära samband. Trots detta, och med hänsyn till urvalets storlek ($N = 522$) samt användningen av heteroskedasticitetsrobusta standardfel (HC3), anses skattningarna vara tillförlitliga.

Faktor 2: Hopp och motivation

Modellen för Faktor 2 är statistiskt signifikant men förklarar endast en begränsad andel av variansen (justerat $R^2 = 0,230$). Den huvudsakliga begränsningen är frånvaron av nyckelvariabler för detta konstrukt. Diagnostisk analys av residualer påvisade dock inga större metodologiska problem.

Hantering av multikollinearitet

För att reducera allvarlig multikollinearitet ($VIF > 10$) i de initiala modellerna, omkodades ett antal ordinala variabler till kontinuerliga, inklusive variablerna klimatförändringar är människoskapade och förtroende för information. Detta bygger på antagandet om likvärdiga psykologiska avstånd mellan svarsalternativ. Även om detta innebär en metodologisk förenkling, var åtgärden nödvändig för att uppnå modellstabilitet och tillförlitliga koefficient-skattningar.

Referenser

Chen, X., Ender, P. B., Mitchell, M., & Wells, C. (2021). Regression with SPSS. UCLA: Statistical Consulting Group. Tillgänglig från <https://stats.oarc.ucla.edu/spss/dac/regression/>

INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER
BOX 591, SE-10131 STOCKHOLM
TELEFON: 08-4021200
EMAIL: INFO@IFFS.SE
WWW.IFFS.SE